

महिलास्वास्थ्यलाई प्रभाव पार्ने तथ्यहरू

समान्यतया स्वस्थ भन्नाले निरोगी रहने अर्थात् विरामी नहुने, खास रोग नभएको स्थिति, दूषित वातावरण र कुपोषणबाट मुक्ति पाउने भन्ने बुझिन्छ। तर स्वस्थ भन्नु रोगविना बाँच्नु मात्रै नभई व्यक्तिको शारीरिक, मानसिक निरोगिताका साथसाथै उसलाई स्वस्थ रहन आवश्यक पर्ने वातावरण, उसको शरीरको हेरचाह र उसको अधिकारको सुनिश्चिततासमेत पर्दछ। अहिलेको सन्दर्भबाट हेर्दा शारीरिक, मानसिक एवम् सामाजिक कुनै रूपले पनि हामी महिलाहरू स्वस्थ छैनौं भनी भन्न सकिन्छ। किनभने हाम्रो समाज, घर र राज्यमै हामी दोस्रो दर्जामा स्थापित छौं। यसले स्वास्थ्यमा असर पारेको छ। उदाहरणका रूपमा “घरकी बहारीले सबैलाई खुवाएर अन्तिममा खानुपर्दछ” भन्ने सामाजिक मान्यताको रूपमा रहेको उक्तिलाई मात्रै नियालेर हेरेको खण्डमा हामी महिलाले खाना त बनाउँछौं तर हामीले खाने बेलामा प्रायःजसो खाना सकिसकेका हुन्छन्। त्यसको अर्थ हामीले पेटभरि खाना खान पाउँदैनौं। त्यसैले हामी कुपोषणका शिकार हुन्छौं। रोगी बन्न पुग्दछौं।

महिला भएर जन्मेदेखि नै हामीमाथि खानपिनमा गरिने भेदभाव, खेल्ने तरिका र खेलौनामा गरिने फरक सानै उमेरदेखि काममा गरिने

भेदभावले हामीलाई शारीरिक, मानसिक एवम् सामाजिक रूपले कमजोर बनाएको छ। दोस्रो दर्जाको नागरिकको रूपमा स्थापित गरेको छ। अलिकति ठूलो हुनेवित्तिकै स्कुल, सडक, बस, टेम्पो, ट्याक्सी आदिमा हामीलाई गरिने छेडखानी, यातना त्यसपछि घरभित्र दिइने विभिन्न किसिमका यातना, स्वास्थ्य-सेवा दिनेमा रहेको पितृसत्तात्मक शैली आदि कारणले हाम्रो देशमा हामी महिलाको स्वास्थ्य साँढै कमजोर र जीर्ण बनेको छ। त्यसैले महिलास्वास्थ्य भन्नाले हामी महिलाले समाजमा समान मानवअधिकारको अनुभव गर्दै सुरक्षित जीवनयापन गर्न पाउने, कामअनुसारको दाम पाउने, यातनामुक्त जीवन बाँच्न पाउने व्यवस्था

हुनुका साथै शारीरिक र मानसिक रूपले स्वस्थ हुन सक्ने अवस्था हो भन्नेबारे हामी स्पष्ट हुनु जरुरी छ । हाम्रो पितृसत्तात्मक समाजको संरचनाभित्र महिलास्वास्थ्यका बारेमा चर्चा गर्दा महिलालाई पूर्ण रूपमा स्वस्थ रहने वातावरण प्रदान गर्न निम्नलिखित कुराहरूलाई विश्लेषण गर्नुपर्दछ-

१. सामाजिक संरचना
२. विकासको स्थिति
३. आर्थिक नीति तथा संरचनाहरू
४. सरकारी नीतिहरू

१. सामाजिक संरचना

हाम्रो हालको समाजको संरचना बलियोले निर्धालाई, धनीले गरिबलाई र एक लिङ्गले अर्को लिङ्गलाई गर्ने शोषणले युक्त छ । यो संरचनाभित्र महिलाले जन्मनेबित्तिकै कमजोर लिङ्ग तथा शोषित वर्गको प्रतिनिधित्व गर्दछ

र त्यसैको फलस्वरूप **छोरा पाए खसी छोरी पाए फर्सी, छोराको पास्नी ६ महिनामा छोरीको पास्नी ५ महिनामा** जस्ता विभिन्न खालका गलत सामाजिक मूल्य र मान्यता विकास भएको पाइन्छ । यही कारणले खानपिनमा समेत हामीले भेदभाव खप्नुपर्दछ । सानैदेखि गरिने खानपिनको भेदभावले कुपोषित महिलाको जग बसाल्दछ । एक व्यक्तिलाई स्वस्थ भई बाँच्नका निम्ति उसले खाने खानाले अहम् भूमिका खेल्दछ । सानो उमेरदेखि कुपोषित बालिका भविष्यमा गएर एक कमजोर मनस्थितिकी रोगी महिला बन्न पुग्दछिन् । यही कारणले हाम्रो देशमा ६५ देखि ८० प्रतिशत महिलाहरू आमा बन्दाखेरि रक्तअल्पताबाट पीडित हुन्छन् भन्ने तथ्यहरू हाम्रा सामु आइसकेका छन् । महिलाहरूको मृत्युदर धेरै हुने देशहरूमध्ये हाम्रो देश अग्रिम पङ्क्तिमा रहन पुगेको छ ।

हाम्रो सामाजिक संरचनाभित्र **महिला लजालु हुनुपर्छ** भन्ने मान्यता छ । त्यसैले एउटी बालिकाले आफू कुरा बुझ्न सक्ने स्थितिमा आइपुग्दा आफूलाई मन परेको लुगा लगाउँदा वा मन लागेको कुरा बोल्दा समेत **छयाः कस्ती लाज नभएकी, छोरी भएर लाज मान्ने हुनुपर्छ** जस्ता लान्छना र त्यसबाट उब्जिने मानसिक यातनाहरू

सहनुपर्दछ । यसले हामी महिलाको मानसिक विकासमा नराम्रो प्रभाव पार्दछ । यही लाज मान्नुपर्छ भन्ने मान्यता पूरा गर्ने क्रममा हामी महिलाले विभिन्न किसिमका यौनशोषणहरूबाट पीडित र कुण्ठित भई बाँच्न बाध्य हुन्छौं । त्यसैको फलस्वरूप हामी विभिन्न यौनरोगहरूको जोखिममा रहन्छौं । किनभने हाम्रा प्रजनन अङ्गमा विभिन्न खाले रोग लागे तापनि हामीलाई लाज लाग्ने, त्यही लजाइका कारणले अस्पताल र डाक्टरकहाँ नजान्ने, अरूलाई नभन्ने अनि धामीभाँकी गर्ने गर्छौं । यही कारणले हामी रोगी र पीडित भई बसिरहनुपरेको छ ।

के गर्ने ?

महिला-स्वास्थ्यका समस्याहरू निराकरण गर्नका लागि हालको सामाजिक, सांस्कृतिक परम्परा र संरचनामा परिवर्तन गर्नु आवश्यक छ । सामाजिक संरचनामा परिवर्तन नआउन्जेलसम्म हामी महिलाहरूको स्वास्थ्य चेतना र समयमै स्वास्थ्यसेवा प्राप्त गर्नुपर्दछ भन्ने सोच व्यवहारमा परिणत हुन सक्दैन । यदि सामाजिक संरचनामा परिवर्तन ल्याउन सकियो भने महिलाहरूको आर्थिक परनिर्भरता कम हुँदै जान्छ । सामाजिक संरचनामा परिवर्तन ल्याउन महिला र पुरुष दुवै आफै जागरुक हुनुपर्दछ । यसको थालनी आ-आफ्नो घरपरिवारबाट हुनुपर्दछ । बालविवाह, अनमेल विवाह, बहुविवाह, छोरा नहुन्जेल बच्चा पाइराख्नुपर्ने बाध्यता,

महिलाले आफ्नो समस्या र त्यसका समाधानका लागि उपाय र सुझावहरूसमेत समाजमा निर्धक्क साथ राख्न महिला समूहहरूले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्दछन् ।

परिवार नियोजनको स्थायी साधन अपनाएमा दानपूजा गर्न नहुने तथा महिनावारी, गर्भवती र सुत्केरी हुँदा पोसिलो खानपिन (दूध, दही, माछा, मासु, तरकारी, सागपात) मा पथपरहेज गर्नुपर्दछ भन्ने गलत र अन्धसामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक परम्परालाई हटाउन महिला र पुरुष दुवै लाग्नुपर्छ । साथै परिवारका अन्य सदस्य पनि यसमा लाग्नुपर्छ । त्यति मात्र होइन हामी महिलाले आफ्नो समस्या र त्यसका समाधानका लागि उपाय र सुझावहरूसमेत समाजमा निर्धक्क साथ राख्ने गर्नुपर्दछ । यस काममा महिला समूहहरूले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्दछन् । कतिपय गाउँघरमा महिला समूहहरूले यस्ता भूमिका उदाहरणीय रूपले खेल्न पनि थालिसकेका छन् । यस क्रमलाई अझै बलियो गरी अगाडि बढाउनुपर्दछ ।

२. विकासको स्थिति

आजको विश्वलाई हामी विकसित रूपमा लिन्छौं । कुराकानी गर्दा हामी भन्ने गर्छौं पहिले त के थियो, अहिले बल्ल अलिअलि विकास हुन थालेको छ । बाटा, घाटा, पुल, कुलेसा, मिल बनेका छन् । ठूलाठूला बिजुली निकाल्ने योजनाहरू बनेका छन् । भिलिमिली भएको छ । यसो हेर्दा साँच्चै नै विकासका केही भौतिक पूर्वाधारहरू तयार भएका हुन् कि जस्तो लाग्दछ । ठूलाठूला घर बनेका छन्, टिभी, रेडियो घन्केका छन् । तर हामीले त्यसलाई नियालेर हेरौं त यस्ता खाले विकासले कसलाई फाइदा पुऱ्याएको छ ? अहिलेका विकासका संसाधनहरूले र चलनचल्तीमा आएका योजनाहरूले हामी महिलाको स्वास्थ्यलाई कस्तो किसिमको असर पारेका छन् ? के यस्ता योजना र संसाधनहरूबाट हामी महिलालाई स्वस्थ हुन

मद्दत पुगिरहेको छ ? यसमा हामीले विचार र विश्लेषण गर्नु आवश्यक छ ।

आज हामी महिलाको स्थिति हेर्दा के देखिएको छ भने विश्वभरिकै महिलाहरू त्यसमा पनि स्रोत र शक्तिविहीन वर्गका महिलाहरूको स्वास्थ्यको स्थिति विग्रँदो छ । हामीहरूमा मौनताको संस्कृति बढ्दो छ । हामीहरू आफूले पाउने आधारभूत अधिकारबाट वञ्चित हुँदै छौं । हामीहरूलाई अहिलेको विकास स्थितिबाट किनारा पारिएको छ । यो तथ्य हामीले मात्र भनेका होइनौं । यस तथ्यलाई १९९४ मा कायरोमा भएको विश्व जनसङ्ख्या तथा विकाससम्बन्धी सम्मेलन, डेनमार्कको राजधानी कोपनहेगनमा भएको सामाजिक विकाससम्बन्धी विश्वसम्मेलन जस्ता अन्तरराष्ट्रिय मञ्चहरूमा संसारभरिकै अधिकार कर्मीहरूले भनेका छन् । उनीहरूले यस तथ्यलाई

सबैसामु अगाडि सारेका पनि छन् । यी सबै सम्मेलनहरू संयुक्त राष्ट्रसङ्घद्वारा आयोजित थिए । यी सम्मेलनका सहभागीहरू राष्ट्रप्रमुख थिए । संसारमा धेरैजसो राष्ट्रप्रमुखहरूले यसलाई स्विकारेका थिए । ती स्विकारने देशहरूमध्ये हाम्रो देश पनि एक हो । भन्नुको अर्थ हामी महिलाहरूको स्वास्थ्यको स्थिति विग्रँदो छ र हामी महिलाहरू हिंसाबाट पीडित छौं भन्ने

तथ्यहरू स्विकार्ने देशहरूमध्येमा एउटा हाम्रो राष्ट्र पनि हो । तर यसलाई व्यवहारमा उतारेको भने पाइएको छैन ।

यहाँ हाम्रो देशमा गरिने विकासका एकदुई उदाहरण र त्यस विकासले हामी महिलाको शरीरमा पार्ने असर का बारेमा चर्चा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

विषादी छर्ने महिला

कृषिप्रणाली : हाम्रो देश गाउँ नै गाउँले भरिएको देश हो । यहाँका बहुसङ्ख्यक जनसङ्ख्या खेतीमा नै आश्रित छन् । खेतीपातीको विकासका निम्ति हामीले धेरै ठूलाठूला भाषण र कुराहरू सुन्ने गर्दछौं । तर स्थिति कस्तो छ त ?

१. सबभन्दा पहिले कामकै कुरा गरौं । हामी महिलाहरू सबभन्दा बढी खेतकै काम गर्छौं तर खेतमा काम गर्ने कृषि मजदुरहरूको न्यूनतम ज्याला तोकिएको भए तापनि विभिन्न ठाउँमा हामी महिलाहरू पुरुषभन्दा कम ज्याला लिई काम गर्न बाध्य छौं । हामीहरूको कामलाई काम मानिएको छैन । हामीले खेतमा गरेको कामको आर्थिक मूल्याङ्कन भएको छैन । तपाईं हामी आफैले सोचौं त मरीमरी काम गर्दा त्यसको मूल्याङ्कन हुँदैन र उचित ज्याला पनि पाइँदैन भने

त्यसले हामीलाई मानसिक रूपले के कस्तो असर पार्ला ? अवश्य पनि यसले हामी महिलाहरूमा आत्मविश्वासको कमी, हीनताबोध जन्माउँदछ ।

२. कृषिको विकासको नारासँग रासायनिक मल विषादीहरू भित्रिएका छन् । साँच्चै भन्ने हो भने अहिले पहाडको कन्दरादेखि तराइको फाँटसम्म जहाँ पनि यस्ता खाले मल र विषादीहरू प्रयोग गरिन्छन् । मेटासिड जस्ता विषादीहरू अन्नमा कीरा मार्न र टाउकामा जुम्रा मार्नसमेत अज्ञानतावश प्रयोग भइराखेको छ । खेतीपातीमा काम गर्ने प्रायः महिला भएको हुँदा मल र विषादीको प्रयोग पनि महिलाहरूबाटै हुनु स्वाभाविकै हो । अनि त्यसको नराम्रो प्रभाव पनि महिलामाथि नै परिराखेको छ । विषादी निर्माणकर्ताले बजार व्यवस्था त मिलाइदिएको छ, तर त्यस

विषादीबाट जनताको खासगरी महिलाको स्वास्थ्यमा कस्तो असर परेको छ भन्ने बारेमा कुनै चासो राखेको पाइँदैन । मल कसरी राख्ने, विषादी कसरी छर्ने भनी सुरक्षाका हिसाबबाट गर्ने तालिमको व्यवस्था पनि पर्याप्त छैन । कहीं कतै यस किसिमको तालिम भइहाल्यो भने पनि त्यस्ता ठाउँमा प्रायः जसो पुरुषहरू नै पुग्छन् । महिलाको सहभागिता शून्य अथवा नगण्य रहेको पाइन्छ । खतरा मोल्नेलाई वास्ता गरिएको पाइँदैन । यस्तो स्थितिले महिलाहरू विभिन्न खाले स्वास्थ्य समस्याको शिकार बनिरहेका छन् । यसमा परिवर्तन गर्न महिलाले आफ्नो समस्या र त्यसका समाधानका लागि उपाय र सुझावहरूसमेत समाजमा निर्धक्क साथ राख्ने गर्नुपर्दछ । यस काममा महिला

समूहहरूले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्दछन् ।

३. ग्रामीण जनताको आयस्रोत बढाउने भनी विभिन्न खाले आयमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । त्यसमध्ये नगदेवाली उत्पादन कार्यक्रम पनि एक हो । उदाहरणका लागि पूर्वी नेपालका तराई जिल्लाहरूका जुट विकास कार्यक्रमलाई लिन सकिन्छ । त्यस कार्यक्रमले धेरै ठूलाठूला नारा र चर्चा अनि आशालाई पनि साथ लिएर आयो । किसानहरूले मरेर काम गरे । विकासे वालीका निम्ति प्रशस्त रासायनिक मल पनि हाम्रो खेतमा हालिए, विषादीहरू पनि छरिए । त्यसले कति महिलाको स्वास्थ्य बिगाय्यो, कति बिरामी भए भन्ने लेखाजोखा कहीं भएन । अहिले जुट कहीं नबिक्ने भएको छ । गल्लावालले निर्धारण

गरेको दाममा किसानले जुट बेच्नुपर्छ । आफ्नो सानो टुक्रा जग्गामा जुट लगाउन धेरै मल र विषादी प्रयोग गर्नाले त्यो जग्गा कस्तो अवस्थामा पुगेको छ भन्ने लेखाजोखा गर्ने कोही छैन । त्यसबाट अन्नवालीमा पर्न जाने नकारात्मक असर त छँदै छ भने अर्कोतिर अन्नवाली थोरै उत्पादन हुँदा घरमा खान नपुग्ने स्थिति छ । त्यसको

जुट उत्पादन गर्दै कृषकहरू

नेपालका धेरैजसो मानिसहरू
खेतीपातीमा भर पर्दछन् ।
आफ्नो खेतमा होस् या अरुको
खेतमा खेती गरेर नै जीविका
धान्नेहरूको सङ्ख्या बढी छ ।

असर सबभन्दा बढी हामी महिलालाई नै
परेको कुरा निर्विवाद छ ।

महिलाहरूमा हुँदै गएको पोषणमा ह्रास, बढ्दै
गएको रक्तअल्पता र यस्ता खाले विकासे
कार्यक्रमहरू जसले हाम्रो स्वास्थ्यमा दीर्घकालीन
असर पारेका छन् त्यसको विश्लेषण अरु
कसैले नगरे पनि तपाईं हामीले गर्ने बेला
आएको छ । यस्ता खाले विकासे कार्यक्रमहरू
जस्तै सुर्ती बाली विकास, बीउ विजन विकास,
जुट विकास आदि हुन् । यस्ता कार्यक्रमहरूले
प्रत्यक्ष एवम् अप्रत्यक्ष रूपमा हामी महिलाको
स्वास्थ्यमा नराम्रो असर पारिरहेका छन् । यसमा
हामी आफू प्रष्ट भई अरूलाई पनि प्रष्ट
बनाउनु आवश्यक छ ।

३. आर्थिक नीति तथा संरचनाहरू

महिलास्वास्थ्यमा देशको आर्थिक नीति तथा
संरचनाले पनि ठूलो भूमिका खेल्दछ । आजको

विश्वलाई हामीले विकसित विश्वका रूपमा
लिन्छौं । हामीले हाम्रा वरिपरि ठूलाठूला
घरहरू बनेको देखेका छौं । टि.भी., रेडियो
गाउँगाउँमा पनि पुगेका छन् । हामीलाई भवाट्ट
लाग्दछ, हामी पहिलेभन्दा हाल आएर आर्थिक
रूपमा उन्नत भएका छौं । अर्थात् पहिलाभन्दा
हामी अहिले धनी भएका छौं । हाम्रो राष्ट्र धनी
भएको छ । तर यो कुरा साँचो होइन । हाम्रो
राष्ट्र पहिलेभन्दा अझ बढी गरिब राष्ट्रहरूको
सूचीमा पर्दै छ ।

गरिबी बढ्दै जानु भनेको महँगी बढ्दै जानु
हो । महँगी बढ्दै गयो भने त्यसको प्रत्यक्ष मार
जनतामा पर्दछ । त्यसले हामी महिलाहरूलाई
बढी पिरोल्दछ । देश गरिब हुँदै जाँदा जनतालाई
उपलब्ध गराइआएका स्वास्थ्य, शिक्षाजस्ता
सेवाहरूमा कटौती हुँदै जान्छ । हामी अहिले
विस्तारै त्यतैतिर लम्किन थालेका छौं ।

पहिलेभन्दा आजकाल अस्पतालमा औषधी कम पाइन्छन् । धेरै कुराहरू किन्नुपर्दछ । हाम्रा स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यक्रमहरू धेरैजसो विदेशीको भरमा छन् । घरभित्रको स्थिति हेर्ने हो भने त्यो पनि गरिब छ । जीविका धान्न गाह्रो छ । यसको मारमा महिलापुरुष दुवै परेका छन् । यसलाई अझ गहिरिएर हेरेमा हामी महिलाहरू भन्नु गरिब छौं । घरमा भात पकाउने, खुवाउनेदेखि लिएर बस्तुभाउ हेर्ने, खेती लगाउने, बाली भित्र्याउने सबै काम हामी महिलाहरूले गर्दछौं । तैपनि हामीहरूलाई पैतृक सम्पत्तिलगायत अन्य कुनै पनि सम्पत्तिमा पूर्ण अधिकार छैन । हामी महिलाको कामलाई कामका रूपमा लिने चलन छैन । घरमा खेतीको कामदेखि लिएर घरका सबै काम गर्ने हामी महिलाहरू बाहिर गई जागिर पनि खान्छौं, व्यापार पनि थोरै गर्छौं । तर हामीहरूलाई कमाइ गर्नेका रूपमा लिइन्छ । वास्तवमा हामीले विहानदेखि बेलुकासम्म गरेको कामको आर्थिक मूल्याङ्कन गर्ने हो भने धेरै हुन जान्छ । हामी महिलाहरूको कामको सही मूल्याङ्कन भएमा हामीलाई अवश्य पनि ऊर्जा प्राप्त हुन्थ्यो । तर विडम्बना हाम्रो समाज, घर र राष्ट्रसमेतले उक्त कार्यको मूल्याङ्कन गरिराखेका छैनन् ।

हाम्रो आर्थिक नीतिको अर्को पक्षलाई हेर्दा नेपालका धेरैजसो मानिसहरू खेतीपातीमा भर पर्दछन् । आफ्नो खेतमा होस् या अरूको खेतमा खेती गरेर नै जीविका धान्नेहरूको सङ्ख्या

बढी छ । खेतीमा विहानैदेखि राति अबेलासम्म पानी, भरी, घाम, जाडो आदि जस्तोसुकै अवस्थामा पनि काम गर्नुपर्ने हुन्छ । धेरैजसो यस्ता ठाउँहरूमा ज्यालाका रूपमा काम गरिरहेका हामी महिलालाई पुरुषको भन्दा कम ज्याला दिइन्छ । मरीमरी काम गरे पनि ज्याला दिने बेलामा वचन लगाई ज्याला दिने चलन छ ।

यस किसिमको आर्थिक नीति र संरचनाहरू जसमा हाम्रो कामको मूल्य छैन, सम्पत्तिमा कुनै अधिकार छैन, हामीलाई कामको उचित ज्याला दिइँदैन भने त्यसले हामी महिलाको स्वास्थ्यमा कस्तो असर परिरहेको होला ? हामी सहजै अनुमान लगाउन सक्छौं ।

प्रथमतः तपाईं हामीमध्ये कोही पनि महिला बिरामी पर्थौं भने हामीले उपचारका निमित्त अरूसँग अनुनयविनय गर्नुपर्छ । हामीले हाम्रो कामको सट्टा केही पनि नपाउने हुँदा बिरामी परे पनि उपचारका लागि आफ्नो इच्छाले खर्च गर्न सक्दैनौं ।

हामी महिलाको आफू जन्मेकै घरको सम्पत्तिमाथि पनि पूर्ण अधिकार स्थापित भइनसकेको अवस्था छ । कानूनतः हामी महिलालाई सम्पत्तिमाथि अधिकार दिइए पनि व्यवहारतः महिलाहरूलाई सम्पत्तिमाथि आफ्नो अधिकार प्राप्त गर्न अझै कठिन छ ।

त्यसैकारण अष्टयारो परिस्थिति परेका बखतमा हामीहरू घरबारविहीनताको स्थितिमा छौं । विभिन्न खाले यातनाहरू भोगिरहेका छौं । यस्ता यातनाहरूमा केटाकेटी उमेरमा विवाह गर्नुपर्ने, बच्चा पाउनुपर्ने बाध्यता, लोग्नेद्वारा कुटपिटदेखि लिएर चेलीबेटी बेचबिखन, जबरजस्ती वेश्यावृत्ति, बलात्कार आदि हुन् । यस्ता डरलाग्दा हिंसाको शिकारमा परी हामी बाँच्न विवश भइरहेका छौं । यसले हाम्रो शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यमा असर पारिरहेको छ ।

यी माथिका कुराहरूलाई चिन्तनमनन गरी जबसम्म महिला र पुरुष दुबैले मिलेर अधिकारका निम्ति आवाज उठाउँदैनौं, एकजुट हुँदैनौं र यस्ता खाले आर्थिक नीतिनियमहरूमा परिवर्तन ल्याउन सक्दैनौं तबसम्म हाम्रो स्वास्थ्य राम्रो हुन सक्दैन भन्ने हाम्रो ठहर हो ।

४. सरकारी नीतिहरू

हामीले सरसर्ती हेर्नुपर्ने भन्ने हाम्रा सरकारी नीतिहरू प्रायः जसो राम्रै देखिन्छन् । महिलाको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले राम्रै प्रभाव पार्ने खालका देखिन्छन् । तर हामीले राम्ररी नियालेर र कोट्याएर हेर्नुपर्ने भन्ने त्यसको ठीक विपरीत भएको पाउँछौं ।

सन्तानले बाबुको नाउँबाट सहजै नागरिकता प्राप्त गर्न सक्छन् भने आमाको नाउँबाट नागरिकता पाउन ज्यादै कठिन तथा भ्रन्कट व्यहोर्नुपर्ने हुन्छ । यसबाट हामी महिलालाई राज्यले दोस्रो दर्जाको नागरिकका रूपमा राखेको स्पष्ट हुन्छ । हामी महिलालाई नागरिकतामाथिको हक दिएको छ तर व्यावहारिक र कार्यान्वयन पक्ष फितलो र अत्यन्त कठिन रहेको छ । विभिन्न प्रयासबाट कानुनी रूपले यसले मान्यता प्राप्त गरेको छ तापनि यो अभै विभेदपूर्ण छ । आफ्नो सन्तानलाई आमाले मात्र उसको बाबु को हो भनी चिनाउन सकिन्छन् । तर विडम्बना हामी महिलाले चिनाएको व्यक्तिको नामबाट चाहिँ सहजै किसिमले नागरिकता पाइन्छ तर चिनाउने व्यक्तिको नामबाट नागरिकता पाउन कठिन छ । यसको कारणले आज हामीहरूमध्ये धेरै महिलाहरू विभिन्न खाले हिंसा सहेर बस्न बाध्य भएका छौं । यसले हाम्रो मानसिक तथा शारीरिक दुबै रूपमा असर पारेको छ ।

त्यस्तै गरी हाम्रो देशमा सम्पूर्ण सरकारी कागजहरूमा तीन पुस्ता खुलाउनुपर्छ । त्यसमा बाबु, बाजेको नाम लेख्नुपर्ने प्रावधान छ । हाम्रो संविधानमा जात, वर्ण, लिङ्ग र वर्गका हिसाबले कुनै पनि किसिमको भेदभाव गरिने छैन भनी लेखिए तापनि तीन पुस्ता खुलाउनु पर्ने कागजमा बाबु, बाजेको नाम मात्रै लेख्नुपर्ने र आमा, बज्यैको नाम लेख्न नपर्ने व्यवस्थाले

संविधानको खिल्ली उडाएको देखिन्छ । यसले सरकारमा रहेको पितृसत्तात्मक मानसिकतालाई प्रष्ट बनाउँछ । अर्को उदाहरणका लागि हामीले देशमा रहेको गर्भपतनसम्बन्धी कानून र त्यसको कार्यान्वयनको पक्षलाई लिन सक्छौं । हामीले धेरै लामो समयसम्म पैरवी गरी गर्भपतनमाथि महिलाको कानुनी अधिकार स्थापित गर्‍यौं । त्यसो भए तापनि सुरक्षित गर्भपतनको व्यवस्था सरकारले पर्याप्त रूपले गर्न सकेको छैन । सुरक्षित गर्भपतन सेवा उपलब्ध नभएका कारण हामी महिलाहरू आफै पनि असुरक्षित गर्भपतन गराउन बाध्य छौं ।

हामी महिलाको शरीर हाम्रो आफ्नो हो । यस शरीरमाथि हाम्रो आफ्नो अधिकार हुनुपर्दछ । हामीले कहिले बच्चा पाउने, कहिले नपाउने यो सम्पूर्ण अधिकार हाम्रो हो । तर अचम्मको कुरा हामीले बच्चा कहिले पाउने, कतिवटा पाउने वा नपाउने आदि सबै कुरा अरूले निर्धारण गर्दछन् । लोग्ने, सासू-ससुरा, समाज र अझ भनौं राष्ट्रले समेत पनि हाम्रो यो अधिकार हनन गरेका छन् । हामीलाई आफ्नो

गर्भमाथिको अधिकार प्राप्त भएको स्थिति त छ । तर त्यसो भए पनि सुरक्षित गर्भपतन गर्न सक्ने संस्थाहरूको व्यवस्था राज्यको प्राथमिकतामा छैन । यसले गर्दा हामीमध्ये सयौं महिलाहरूले अकालमै ज्यान फाल्नु परेको छ । यसमा अझ गहिरिएर हेर्ने हो भने गाउँमा बस्ने र गरिब हामी महिलाहरू अझ बढी पीडित छौं । अहिलेको जस्तो युगमा पनि गर्भपतन नगरी नहुने स्थितिको सिर्जना भएका हामी महिलाहरूले पाठेघरमा विभिन्न चिजहरू हालेर गर्भपतन गर्न बाध्य भएका छौं । यसप्रकारको असुरक्षित गर्भपतनकै कारणबाट हामीहरू अकालमै मर्नु परिरहेका छौं । यसरी पीडित महिलालाई भन्ने पीडित बनाउन, शोषित महिलालाई भन्ने शोषण गर्न सरकारका गौर जिम्मेवारीपूर्ण नीति र कार्यक्रमहरूले नै अगुवाइ गरिरहेको अनुभूति हुन्छ ।

त्यति मात्र होइन यस्तै अरू पनि महिलामाथि लादिएका विभिन्न खाले सरकारी नीतिहरू, परिवार नियोजनसम्बन्धी नीतिहरू आदिले महिलास्वास्थ्यमा असर पारिरहेका पनि छन् ।